

dr hab. prof. ALK Dominika Latusek-Jurczak

Katedra Zarządzania

Akademia Leona Koźmińskiego

Warszawa, 11.09.2016

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Julity Majczyk

„Wizerunek lidera w polskiej prasie biznesowej”

**napisanej pod kierownictwem naukowym dr hab. Prof. UW Przemysława Hensla na
Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego**

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów, a także czterech załączników, bibliografii oraz spisu tabel i rysunków (w sumie 205 stron). Zaproponowana struktura i objętość pracy odpowiadają standardom przyjętym dla rozpraw doktorskich w naukach o zarządzaniu.

Rozdział pierwszy jest wstępem o treści typowej dla rozpraw doktorskich. Doktorantka uzasadnia wybrany temat pracy, następnie określa cele rozprawy oraz pytania badawcze. Uzasadnienie wyboru tematu jest przekonujące i dobrze podparte źródłami literaturowymi. Co istotne, dobre wskazanie luki badawczej jeśli chodzi o teorię w naukach o zarządzaniu jest uzupełnione uwagami o znaczeniu praktycznym podjętego tematu. Problematyka dotycząca współczesnego wizerunku lidera jest istotna zarówno naukowo, jak i z punktu widzenia praktyki, co Autorka celnie we wstępnej części pracy ukazała.

Cel badania jest określony jako „zrekonstruowanie na podstawie analizy materiału empirycznego sposobów charakteryzowania liderów w polskiej prasie branżowej” (s. 12). Początkowo zastanawia użycie słów „prasa branżowa”, w dalszej części rozprawy Autorka używa zamiennie terminu „prasa biznesowa” (także s. 12), który wydaje się być bardziej odpowiedni. Mocną stroną wprowadzenia tematu badania jest precyzyjne określenie badanego terenu empirycznego (czy jest prasa biznesowa w rozumieniu Doktorantki). Autorka określa w tym rozdziale także pytania badawcze stawiane w pracy, dwa główne: „jakich kryteriów i kategorii prasa używa do charakteryzowania liderów biznesu?”, „w jaki sposób prezentowano liderów w polskiej prasie biznesowej na przestrzeni ostatnich 25 lat?”; oraz dwa poboczne: „W jaki sposób prezentuje się liderki i liderów biznesu działających w tej samej branży?”, „Co wpływa na obecny kształt zestawienia liderów? Czy są to aktualne wydarzenia gospodarcze, najszybciej rozwijające się branże?” (s. 13). Część 1.2., ważna dla zrozumienia konstrukcji pracy, jest skrótowa i przez to trudna w odbiorze, ułatwieniem mogłyby być w niej odniesienia do poszczególnych fragmentów rozprawy.

W rozdziale drugim doktorantka przedstawia przegląd literatury istotnej z punktu widzenia tematyki pracy. Oceniam ten rozdział jako najlepszy w całej pracy, zarówno pod względem warsztatowym, jak i kompletności przywoływanych źródeł. Doktorantka przedstawiła wieloaspektowo pojęcie lidera biznesu wskazując na jego interdyscyplinarność i ewolucję. Wykazała się także szeroką znajomością literatury, czego dowodzi balans między źródłami klasycznymi a najnowszymi. Co istotne, Autorka opiera się w tej części pracy przede wszystkim na źródłach stricte naukowych (artykuły w czasopismach recenzowanych) przez co unika błędu charakterystycznego dla wielu rozpraw w podobnym obszarze badawczym (bazowanie na książkach i czasopismach dla menedżerów). Niewątpliwie, do osiągnięcia tego sukcesu przyczynił się rygoryzm w przeprowadzaniu przeglądu literatury, którego procedura została opisana w kolejnym rozdziale. Obszarem do poprawy byłyby podsumowania i wnioski z przeglądu literatury, które powinny być przedstawione bardziej czytelnie. Świetnym przykładem i dowodem na to, że Doktorantka potrafi syntetyzować analizowane źródła jest tabela 2.1. Podobnych cząstkowych podsumowań brakuje niestety w innych podrozdziałach, niekiedy bardzo obszernych.

Następny rozdział dysertacji (trzeci) poświęcony jest opisowi metod badawczych. Autorka przeprowadziła projekt opierając się na metodologii teorii ugruntowanej, uznanej i mającej bogate tradycje w naukach o zarządzaniu. W procedurze analizy danych wspierała się oprogramowaniem atlas.ti. Użycie tego narzędzia analitycznego zasługuje na uznanie i

świadczy o profesjonalnym warsztacie badawczym Autorki. W rozdziale brakuje szczegółowego sprawozdania z procesu kodowania i kategoryzowania materiału oraz stopniowego uogólniania wniosków, jednak powołanie się na wspomniane oprogramowanie jak i lektura dalszej części pracy dowodzą, że proces zbierania i analizowania danych faktycznie przebiegał zgodnie z wymaganiami teorii ugruntowanej.

W rozdziale tym pojawia się po raz pierwszy pojęcie, które jest później kluczowe dla wniosków pracy: „współtworzenie elity” (s. 90). Pojawia się w związku z tym szereg pytań. Po pierwsze, dlaczego jest to kategoria centralna? W tekście jest tylko lakoniczne wyjaśnienie „wyłoniła się w trakcie prowadzonej analizy” (s. 90), co nie jest wystarczające dla kategorii, którą uznaje się za najistotniejszą dla pracy. Po drugie, „elita” jest pojęcie silnie obecnym w naukach społecznych, przede wszystkim w socjologii. Centralne usadwienie tej kategorii zaskakuje tym bardziej, że odniesienia do koncepcji dotyczących elit nie pojawiają się w przeglądzie literatury, a w późniejszych częściach pracy są bardzo skąpe.

W rozdziale czwartym Doktorantka przedstawia analizę zebranego materiału empirycznego. Jest to objętościowo najobszerniejsza część pracy. Kolejno przedstawiany jest w niej opis kategorii i grup tematycznych wyłonionych w procesie analizy materiału empirycznego. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału jest wnikliwość wnioskowania widoczna w narracji. Silną stroną jest także zakorzenienie badań empirycznych w pojęciach i koncepcjach właściwych dla nauk o zarządzaniu. Jednocześnie jednak pewne aspekty rozdziału empirycznego pozostawiają niedosyt. Zwykle w badaniach opartych na rozumowaniu indukcyjnym, w tym teorii ugruntowanej, kładzie się nacisk na ukazanie zakorzenienia (‘ugruntowania’) wyciąganych wniosków w danych terenowych. Tymczasem, w recenzowanej rozprawie są podrozdziały pozbawione ilustracji empirią (np. pierwsza część podrozdziału 4.1.1.3, podrozdział 4.2.1.3; podrozdział 4.4.1, który zawiera wyłącznie etykiety wiązek danych i interpretacje); jednocześnie są fragmenty, gdzie na poparcie jednej tezy przytacza się szereg ilustracji-cytatów (np. s. 111, s. 131, s. 157-158). Opis metody badawczej przedstawiony wcześniej, jak i całość wyводу w części empirycznej, wskazuje, że Doktorantka na pewno dysponowała bogatym materiałem, który został rygorystycznie zakodowany i przeanalizowany. Ukazanie danych empirycznych znacznie wzmocniłoby sugestywność i siłę argumentacji tej części pracy. Powszechnie znane są w środowisku badaczy jakościowych trudności w konstruowaniu relacji z badań empirycznych w pracach awansowych, w tym w szczególności ograniczenia dotyczące objętości tekstu. Jednocześnie wskazuje się jednak na katalog rozwiązań, które pozwalają przedstawiać materiał empiryczny w dogodnych

skondensowanych formach (np. cytaty, tabele, rysunki, ilustracje). Wydaje się, że Doktorantka mogłaby posłużyć się nimi dla ukazania całości pracy, którą przeprowadziła z materiałem terenowym. Miejskami zastanawiają w tym rozdziale stwierdzenia interpretacyjne Autorki, które wobec braku ilustracji materiałem zebrany w terenie wydają się arbitralne (opinie na temat kobiet-menedżerów na s. 99; stwierdzenie, że autorzy rankingów utrwalają stereotypy - także s. 99, stwierdzenie o klasie kobiet przedsiębiorczych na s. 100; opinie o nadnaturalnej sile lidera - s. 105). Ponadto, w części empirycznej pojawiają się pojęcia, które nie są neutralne w naukach o zarządzaniu (np. metafora s. 94, na kolejnych stronach konkretne metafory wojny, władzy etc.; powrót do metafor na s. 123; dalej np. pojęcie sieci, legitymizacji, otoczenia organizacji, etc.). W części teoretycznej, bądź ewentualnie w części badawczej w formie przypisów lub odnośników, zabrakło wskazania jak te pojęcia są na gruncie pracy rozumiane i w jaki sposób są one obecne we współczesnej dyskusji naukowej.

Ostatnia część pracy zatytułowana „Wnioski”, jak wskazuje tytuł, ma za zadanie podsumować materiał zaprezentowany w dysertacji. Ten rozdział pracy oceniam jako najslabszy. Autorka przedstawiła w nim listę kategorii opisu wyłaniających się z materiału empirycznego, spełniła zatem podstawowe wymogi stawiane przed podsumowaniem. Sformułowała także główny wniosek płynący z pracy, który jest dobrze osadzony we wcześniejszym rozdziale empirycznym: „pozycja w rankingu nie zależy od holistycznego ujęcia przebiegu kariery zawodowej i wiążącej się z nią odpowiedzialnością za powzięte decyzje dające się porównać z konkurencją przy pomocy wymiernych wskaźników, a od dokumentowanych czy odnotowanych przez prasę biznesową wybranych działań za osiągnięcia postrzegane” (s. 171). Jest to wniosek ciekawy i nowatorski. Brakuje niestety osadzenia go w literaturze nauk o zarządzaniu, w szczególności z obszaru przywództwa (co dziwi tym bardziej, że Autorka omówiła tę literaturę precyzyjnie wcześniej!). Aby wskazać oryginalność pracy Doktorantki, wystarczyłoby w tym miejscu zestawzić ze sobą treści rozdziału drugiego i czwartego, wykazując w jaki sposób interpretacje materiału empirycznego odnoszą się do istniejących koncepcji. Szkoda, że Doktorantka nie pokusiła się o podsumowanie pracy w formie np. modelu. Ponadto, zastanawia obecność w tej części nowych ilustracji z badań terenowych (cytaty), jak i wprowadzenie na ostatnich stronach (174-175) nowej literatury, istotnej dla pracy.

W „Zakończeniu” (rozdział szósty) Autorka podsumowuje przeprowadzony projekt. Prawidłowo, choć niestety bardzo krótko, wskazuje wkład w dyscyplinę naukową, w której osadziła projekt.

Rozprawa jest napisana językiem poprawnym, precyzyjnym i żywym. Zawiera potknięcia językowe, które mogłyby wyeliminować staranna redakcja tekstu. Zrozumienie niektórych fragmentów utrudnia tendencja do budowania zdań wielokrotnie złożonych.

Następujące zagadnienia jawią się jako istotne z punktu widzenia pogłębienia poruszanych zagadnień i lepszego zrozumienia projektu badawczego:

- Kilka razy w pracy pojawia się tematyka wzajemnych relacji organizacja – lider. Autorka pisze np. „należy zauważyć, że w tych opisach dominują podmioty gospodarcze, nie pojedyncze osoby zarządzające” (s. 168) oraz „relacje formalne z organizacją zaprezentowaną w zestawieniu są podstawą stania się i bycia liderem” (s. 173). Nie jest jasne dlaczego – wskazując w pracy na ścisłe powiązanie wizerunku lidera i organizacji – nie wzięto pod uwagę rankingów typu „najlepsze firm”, „perły biznesu” etc., które publikuje więcej gazet i czasopism. Koncepcyjna współzależność pojęć organizacja-lider oraz pobieżna lektura czasopism menedżerskich wskazuje, że opisy i rankingi organizacji są istotnym źródłem wiedzy o współczesnych polskich liderach. Dodatkowo, z Aneksu 1 wynika, że w dystertacji w okresie po 2005 roku analizowane było tylko czasopismo Forbes. Czy nie przemawiałoby to dodatkowo za rozszerzeniem materiału do badania?
- Dlaczego „elita” jest kategorią centralną? W jaki sposób kategoria ta wyłoniła się w procesie analizy danych? Jeśli chodzi o interpretację danych, to czy dorobek socjologii w tym obszarze (np. Robert Putnam, James Burnham, Wright Mills, Gaetano Mosca...) mógłby rzucić dodatkowe światło na materiał zebrany przez Doktorantkę?
- Podrozdział 4.1.2.2. wskazuje jak ważne dla centralnej kategorii są środowiska kreujące rankingi, czyli redakcje. Podążanie za terenem sugerowałoby w takim momencie rozszerzenia źródeł projektowanych danych np. o wywiady z pracownikami redakcji i/lub np. jurorami. Dlaczego tego nie zrobiono? Rysunek 4.1. także wskazuje jak ważną rolę w badanym procesie odgrywa redakcja: dlaczego nie włączono jej do badań?
- Podobna wątpliwość pojawia się po lekturze fragmentu z badań empirycznych na s. 97. Jak w nim widać, w rozumieniu bohaterów badań empirycznych liderzy biznesowi to nie tylko menedżerowie, ale też przedstawiciele innych profesji. Czy nie był to sygnał, aby rozszerzyć materiał terenowy z którego pobierano próbki?

- Podsumowanie analizy materiału badawczego (część 4.5) jest najważniejsze z punktu widzenia określenia oryginalności pracy Autorki i wkładu w nauki o zarządzaniu. Tymczasem pojawia się tu wyłącznie lista „uwarunkowań”, niestety nieomówionych szczegółowo i nieosadzonych we wcześniej analizowanym w przeglądzie literatury kontekście. Uzupełnienie pracy w tym zakresie pozwoliłoby lepiej wyartykułować oryginalne osiągnięcia Doktorantki.
- Zastanawia w pracy brak niektórych pozycji literatury polskiej. Na podstawie lektury rozprawy można stwierdzić, że nie wynika to z zaniedbań Autorki, lecz z zastosowanej procedury przeglądu literatury. Poprzez oparcie się na międzynarodowych bazach danych z założenia wyselekcjonowano indeksowane w nich teksty publikowane w języku angielskim. Tematem wartym przedyskutowania jest, czy w takim wypadku nie należałoby uzupełnić przeglądu literatury o źródła polskie, tym bardziej, że jest to krąg kulturowy w którym przeprowadzane jest badanie (na uwagę zasługiwałyby na przykład publikacje dotyczące kultury menedżerskiej A. K. Koźmińskiego, czy literatury dotycząca zarządzania jako profesji/zawodu). Ponadto, na s. 45 Doktorantka przedstawia dane o uczciwości i rzetelności zawodowej instytutu Gallupa (dane z USA), wydaje się, że jest to również jedno z tych miejsc w rozprawie, które należałoby uzupełnić o dane dotyczące Polski.
- Czy rysunek 4.2. jest teorią?
- Choć język dysertacji jest zdecydowanie jej mocną stroną, z punktu widzenia poprawności metodologicznej badań indukcyjnych zastanawiają niekiedy zdania robiące wrażenie sądów ocennych. Na przykład: „znamienity przykład twórczości dziennikarzy” (s. 139) , „ A może po prostu redakcja nie miała o czym napisać, ale napisać musiała?” (ibid.); albo fragment na s. 155 gdzie Autorka pisze o miernikach odnoszących się do działań przyszłych.
- Autorka szeroko omawia zagadnienie legitymizacji lidera w mediach. Ciekawe, że niemal zupełnie nie pojawiło się w pracy (zapewne, na skutek nieobecności w materiałach prasowych) omówienie relacji podwładni - lider. Grupa podwładnych uznających lidera tymczasem jest dla jego skuteczności w rzeczywistości organizacyjnej konstytutywna. Czy jest to przedmiotem refleksji w badanym materiale terenowym?
- Czy na podstawie przeanalizowanego materiału badawczego można wyciągnąć wnioski dotyczące izomorfizmu w procesie kreacji liderów przez media?

Podsumowanie: mając na uwadze wszystkie walory dysertacji stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Julity Majczyk „Wizerunek lidera w polskiej prasie biznesowej” spełnia warunki określone w Ustawie z dnia 14. marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami). W przedłożonej do recenzji dysertacji mgr Julita Majczyk wykazała się umiejętnościami wymaganymi od posiadaczy stopnia doktora: sformułowała oryginalny temat i cel badawczy; kompetentnie osadziła temat i cel badań ramach literatury przedmiotu; skonstruowała celowo dobraną metodykę badań i zgodnie z nią przeprowadziła proces badań empirycznych; a także sformułowała wnioski płynące z przeprowadzonego projektu badawczego i przedstawiła ich usytuowanie w literaturze nauk o zarządzaniu.

Na tej podstawie rekomenduję Wydziałowi Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego wniosek o dopuszczenie rozprawy do publicznej obrony.

Dominika Rehseljunek